

Ami nyilvánvaló és létező, az a gyilkos kúszónövény módjára mindent elborító, bőven áramló információözön. A hogyan kivédeni „a sóderolással és egyéb kevésbé élvezhető szöveggel teleírt félbehajtott A 4-es formátumú papírlapokat”? Lehet-e megoldás a vers szempontjából a hasonló, szédületes tempóban lefolytatott mennyiségi gyarapodás? S ha lehet, mi értelme, és az eredménye vers-e. „... A4-es formátumú (papírlapok hátlapjára) írom a verset. (Takarékoskodom a papírral,) de nem győzőm az iramot. (A TÚLSÓ oldalból) egyre több van” (Stabilizáció). Ami társadalmi stabilizációként nem minden esetben funkcionálna, az szótakarékosság és tömörség formájában hasznosítható költészeti elvként működhet, mindössze néhány határozott vonallal kell hangsúlyozni, amint ez Fülöp versében is történik: „Tömöríteni kellene (Többet mondani –) kevesebb szóval” (Csak röviden!).

A szó halálával egyidejűleg jelentkezik az ember halálának víziója, majd pedig kegyetlen ténszerűsége. A védekezés egyetlen lehetősége az egyén szempontjából a gúny, a cinikus szójáték keserű kacaja, ahogy ezt a „feloldást” kínálják a Szájöblítő, a Gyújts rá és a Hogyan szoktam le a dohányzásról című versek. Bár az utóbbi fanyar bölcsessége mintha már valahol és valamikor elhangzott volna egy aforizma formájában, mindenesetre szellemességük és ínyrándító humoruk az Oroszlán és a Mókus című költemények típusteremtő szatírájával vetekszik.

A Sakk hosszan hömpölygő sorai más hangulati és érzelmi beállítódással közelítik meg ugyanezt a tematikát. Ami előbb szójátékokban oldódott föl, groteszk csattanóval végződött, az most mintegy filozofikus mélyedést jelző elégikus töprengést hív életre. Az élet egy nagy sakkjátszma – erre a mindent betöltő metaforára épül a mű, s szinte kihallani a „kegyetlenül járó sakkóra” ketyegését, miközben a lírai én mindent eldöntő nagy nyitását várjuk, az újat, a „szűz lépést”. De ez nehezen akar megszületni, s végül a tett halálának lehetünk tanúi: „... mielőtt meghúznád a lépést, / leesik a zászlód”.

A versek énje a kibontakozás felé haladva útközben formálódik: „Sokszor megkérdik tőlem: / hol érzem magam / IGAZÁN / otthon. / Két város, / két ország, / két földrészt között, / mondom: / ÚTKÖZBEN / érzem magam igazán / otthon. / Az autó, a vonat, / a hajó, a repülő / az én hazám” (Haza). Az útközbeniség állapot. A költő útközben két ország két valósága közt, útközben egyik verstől a másikig, útközben születéstől halálig. Az állampolgár, a művész s az ember sorsa ez. Sohasem a beteljesülés, csak a cél felé haladás: ezt hívjuk életnek.

CSAPÓ Julianna

EGY KALLÓDÓ NEMZEDÉKRŐL

Goran Tribuson: *Povijest pornografije*. Znanje, Zágráb, 1988

Egy egész nemzedék hányattatásának s – a tévelygések következtében – a kallódásnak a regénye Goran Tribuson *A pornográfia története* című műve. Nem tudom, hogy e középnemzedékhez tartozó horvát író (1948-ban született, és ez a tény, mint látni fogjuk, a regény szempontjából sem mellékes körülmény) ismeri-e Esterházy Péter *Kis Magyar Pornográfiját*, de vitathatatlan, hogy nemcsak a címben, hanem a regények tar-

talmában is több közös vonás van. Mert Esterházyhoz hasonlóan Tribuson is a hazugságokról és az abból következő félresikeredettségekről példálózik, tehát mindkettőjüknél a címbe rejtett pornográfia kifejezés is egyfajta erkölcsi és szellemi prostituálódást takar.

Tribuson könyve regényesített önéletrajznak is tekinthető, és a ma igen divatos ún. dokumentarista prózával rokon műfaj, amelynek elődeit és szellemi rokonait a jugoszláv irodalomban mindenekelőtt Mirko Kovač *Malvina Trifković önéletrajza* meg Dubravka Ugrešić *A regényfolyam erőszakolása* című alkotásában kell látnunk. Annál inkább, mert az említett regényekhez-kisregényekhez hasonló formai megoldásain túl egyéb rokonság is kimutatható, többek között például az, hogy a pornográfiát emlegetve egyikük sem a nemiség szemérmetlen leleplezéséről beszél, hanem valamennyien (mint Esterházy is) a pornográfia mint a szellemi magatartás romlásának allegóriáját használják.

A Tribuson-regény is egy teljesen szabadnak, tehát etikusnak indult, ám csakhamar részben deviánsá lett társadalmat mutat be, s benne egy ilyenné váló nemzedéket mutat föl negatív példaként. Mert a főhős, Stanislav Ivanović (ugyancsak 1948-ban született) generációját ennek a társadalomnak a húsdarálója örölte már, és örli, olyannyira, hogy most, életük delelőjére érve valamennyien félegzisztenciáknak érzik magukat. Ezt állapítják meg magukról azok az egykori gimnazisták, akik a regény vége felé húszéves érettségi találkozzuk „megünneplésére”, de valójában sorsuk elpanaszolására jönnek össze.

A regényben csak Stanislavnak, ennek az íróféleségnek az életútját követjük végig születésétől napjainkig. Még pontosabban: az anyakönyvbe történő bejegyzésének a szó szoros értelemben vett pillanatától szemlélődhetünk e prototípus sorsa fölött. De miért hívják épp így? A fiatal tanár papa a rokonát bízza meg, jelentse be az újszülöttet, ő pedig addig elugrik újságért... Ám éppen aznap teszik közzé a Tájékoztató Irodával történt szakításról szóló nyilatkozatot. Látna a *Borba* lepedőnyi oldalán az öles címet, mámoros feje azonnal kijózanodik, és rohan a rokona után, de mire beront az irodába, az anyakönyvvezető már beírta az újszülött keresztnevének első három betűjét, azt hogy Sta... A levegőben megakadt a toll, s tétova tanácskozás után végül is... nislav-ot ír mögéje.

Ezzel az útravalóval indul Stanislav generációja, de írónk alteregója egyszer csak azt tapasztalja, hogy itt valami nincs rendben. Az iskolában a szabadságról és egyenlőségről beszélnek, de a szülők otthon mintha mást mondanának, a négy szemközti beszélgetésben is mást, mint a vendégek előtt, sőt őt is belekényszerítik ebbe a mikor-hol-kinek-mit játékba. Erről a bizonyos névadási históriáról sem szabad mások előtt beszélni, mint ahogy tabuvá válik sok egyéb is. Tabuvá, mint azok a svéd és dán pornográf újságok, amelyeket csak a pad alatt küldözgetnek egymásnak a kamaszok.

Láthatatlan erők irányítják éltünket – állapítja meg az önállóan is gondolkozni kezdő diák, s e rádöbbenés mintegy hajtóerő ahhoz, hogy utánajárjon a dolgoknak, mögé nézzen az eseményeknek. Először azt tapasztalja, hogy ez az erő, ez az irányítás mindig valahonnan a község háza meg a helyi pártszékház felől jön, „azoktól” akiknek mindent szabad. Még tiltott pornográf filmeket is nézhetnek, miután az esti mozielőadás után kisöprik a nézőket. Persze erről is csak suttogva beszélnek a kisvárosban, mert hát hétpeccsés titok ez, s maradna is, ha nem a mozigépész vetiténé a filmet. Azt is tapasztalja Stanislav, hogy ő azért nem járhat el lányokat is lesni a templomba, mert ezzel szülei

tanári állása kerülne veszélybe, mert abban a horvátországi kisvárosban, ahonnan hősünk való, az iskolai párttitkárt szokásos vasárnap délelőtti újságolvasói sétája mindig éppen a templom felé vezeti. Ezek első tapasztalásai, majd jönnek a középiskolaiak és egyetemiek. Sorakoznak a nemek, a tilalmak, s csoda-e, hogy részben már megnyomított emberként kerül ki a világba. Igazán érvényesülni senki sem tudott – ez a keserű tapasztalata annak a bizonyos érettségi találkozásnak is. Miki továbbra is a pornó bűvkörében maradt, csakhogy most már egzisztenciáját is e filmek eladásából biztosítja, Čedo csempész lett, s még az egykor szépséges és okos Arčeta is csak az látszik, hogy hízásnak indult, éles eszéből is alig tartva meg valamit. Stanislav írói ambícióinak kiteljesedése elé pedig a hivatali körmölés vet gátat.

Szóval széthullás, ziláltság minden vonalon – elmélkedik Stanislavunk, s töpreng is nyomban azon, hogy születése pillanatában nyilván megvolt a lehetőség, megvolt az út is. Csakhogy... Csakhogy tudni kellett volna kellőképpen bánni a szabadsággal, a demokráciával. És ez az, ami nem sikerült, legalábbis nem úgy, ahogy az elvek hirdetik. Minden más már csak következmény. Valahogy azokat a pornólapokat sem kellett volna tiltani, elmélkedik Stanislav, eljutva egy frankfurti könyvkiállítás alkalmával e nagyváros állomáskörnyéki peep-show-jába, mert, lám, ma már mi is megengedjük, sőt magunk is nyomtatjuk, csakhogy most már akaratlanul is fölvetődik a kérdés: „Nem azért engedélyezzük, hogy felejtsük mindazt, amit nem szabad?”

A tabuk világában felnőtt nemzedék regénye *A pornográfia története*, a tabuké, amelyek közül, ha felszámoltak is egynehányat, azért mégiscsak maradt szép számban, hogy aztán örököül hagyjuk az utódoknak.

Tribuson regénye tehát a közelmúlt „történelméből” meríti témáját, s az időbeli közelség miatt ezt talán nem is történelemnek, hanem valami másnak, mondjuk politikának kellene nevezni. S hogy a regény jelképességét ezúttal a szokásosnál aprólékosabban, részletesebben próbáltuk megfejteni, s dekódolni a dekódolható? Mi más lehetett volna az író szándéka olvasóival, kritikusaival egyaránt?

BORDÁS Győző

A HAGYOMÁNY ÚJRAÉRTELMEZÉSE

Körkép '89. Huszonhárom mai magyar elbeszélés. Szerk.: Hegedős Mária. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1989

Az idei, hatvanadik ünnepi könyvhét dátuma körül valósággal rajzottak a különböző költői, prózai és drámai antológiák, ami egyrészt az irodalmi termés összegzését s válogatását, másrészt bizonyos fokú egyszerűsítését jelenti. Az olvasónak, a már egyre elkényelmesedő befogadónak, nem kell törnie a fejét, hogy kit és mit olvasson: kiadók és szerkesztők mintegy tálcán hozzák elé a legszebb s főleg a lenépszerűbb költői (*Szép versek 1988*), epikai (*Körkép* '89), valamint drámai (*Rivalda '87–'88*) alkotásokat.

E gyűjtemények nem adják, nem is adhatják az elmúlt év(ek) lírai, kisépikai s drámai termésének minden vonatkozásban teljes, hű keresztmetszetét. A kritikusok körében népszerűtlen az effajta antológia. A *Körképet* is csak leltárszerű felsorolással szokás